

Bondgenoot van het eerste uur

Brigitte Theeuwen

Je bent 36 jaar geleden lid geworden van Man-Vrouw-Maatschappij (MVM), hoe kwam je daarbij?

Dat was in die tijd in mijn omgeving eigenlijk tamelijk vanzelfsprekend. Ik studeerde rechten, was al getrouwd en moderne stellen deden dat. Echt actief ben ik pas in 1973 geworden toen we op een MVM-ledenvergadering besloten om krachtig in te zetten op het realiseren van anti-discriminatiewetgeving in brede zin, dus gericht tegen discriminatie op grond van ras, geslacht, godsdienst, enz. Nieuw was dat we in die opsomming homofilie meenamen; MVM stelde zich toen al consequent op als bondgenoot van het COC. Er werd een werkgroep opgericht waarvan ik secretaris werd: als rechtenstudent had je veel tijd buiten je studie. In de kortste keren had ik toen contact met Huib Drion, Joke Smit en Hanneke van Buuren - mensen tegen wie ik huizenhoog opkeek.

Het tot stand komen van die wet heeft heel wat voeten in aarde gehad, hoe is het verder gegaan en op welke manier ben je daarbij betrokken geweest?

In 1974 werd de Emancipatiecommissie¹ opgericht. Die heeft in 1975 ons MVM-project overgenomen. Er werd een werkgroep voor ingesteld, waarvan ik extern adviseur werd. Na mijn militaire dienst kon ik bij de EK aan de slag als projectleider; toen

Voetnoot

¹ De Emancipatiecommissie (EK), werd eind 1974 ingesteld door het kabinet-Den Uyl en was het eerste regeringsadviesorgaan op emancipatiegebied. Twee jaar later bracht zij haar eerste advies over emancipatiebeleid uit onder de titel Aanzet tot een vijfjarenplan.

Het realiseren van emancipatiedoelen lijkt in de afgelopen decennia vanzelfsprekend een zaak waar vrouwen zich hard voor maken: wil je je eigen positie verbeteren, dan moet je je daar zelf voor inzetten. Natuurlijk is daarbij naast eigen bewustwording het publiekelijk voor vrouwenzaken opkomen noodzakelijk. Tegelijkertijd zijn mannelijke bondgenoten onontbeerlijk. Hoewel soms vanuit de zijlijn of achtergrond opererend zijn ze er wel: trouwe mannelijke bondgenoten, met verstand van emancipatiezaken en betrokken vanaf het eerste uur – of kort daarna. Bijvoorbeeld Jeroen de Wildt, die zich in de afgelopen 36 jaar inspande voor emancipatie en vrouwenrechten. Brigitte Theeuwen sprak met hem over emancipatie, zijn motivatie en activiteiten door de jaren heen.

werd ik secretaris van die werkgroep. Eind 1977 leidde ons werk tot het EK-advies over de wenselijkheid van een Wet tegen Seksdiscriminatie. Op basis van dat advies vroeg de Tweede Kamer in 1978, via een bijna kamerbreed gesteunde motie van Ineke Haasberger (PvdA), om zo'n wet. Toen ik in 1979 van de Emancipatiecommissie overstapte naar de toen net bij het Ministerie van CRM opgerichte Directie Coördinatie Emancipatiebeleid (DCE), kon ik meteen aan de slag als secretaris van de interdepartementale commissie die het ontwerp voor zo'n wet tegen seksdiscriminatie moest gaan schrijven.

In datzelfde jaar gingen mijn vrouw Annelies en ik uit elkaar. Kort daarna kreeg ik een relatie met Joke Smit, met wie ik al enkele jaren bevriend was. Toen Joke in oktober 1980 ongenees-

lijke borstkanker bleek te hebben, ben ik fulltime voor haar gaan zorgen. Na haar overlijden in september 1981 heb ik de draad weer opgepakt. Toen ik terugkwam op CRM had het werk van onze interdepartementale werkgroep net geresulteerd in wat inmiddels heette: het Voorontwerp van een wet gelijke behandeling. Vastgesteld in de laatste kabinetsvergadering van het kabinet Van Agt -Wiegel, ook in september 1981. Het is maar goed dat ik toen nog niet wist hoe lang het zou gaan duren. Over dat voorontwerp is een brede maatschappelijke discussie gevoerd; vooral in confessionele kring bestond veel angst dat de voorgestelde regels een inbreuk zouden maken op de vrijheid van godsdienst en de vrijheid van onderwijs. Het werd toen een echt politiek issue: veel draagvlak, maar ook veel tegenstand. Tot begin jaren negentig ontbrak het onderwerp in geen enkel regeerakkoord. Medio jaren tachtig is op voorstel van de VVD gekozen voor een bredere wet; niet alleen tegen discriminatie op grond van geslacht, huwelijkse staat en seksuele gerichtheid, maar ook op grond van ras, godsdienst, levensovertuiging en politieke gezindheid. Uiteindelijk heeft het tot 1994 geduurd voordat de Algemene wet gelijke behandeling in werking trad. 21 jaar nadat MVM het initiatief nam! Maar ik ben er dus wel al die tijd bij betrokken geweest: in 1981 werd ik weer secretaris van de

Er is een land waar

interdepartementale werkgroep en van 1985 - toen het secretariaat verhuisde naar Binnenlandse Zaken - tot 1994 was ik lid namens het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Uiteraard heb ik in die jaren bij de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid ook veel ander werk gedaan. Zo was ik betrokken bij de operatie 'Anders Geregeld', waarmee we in de periode van 1978 tot begin jaren negentig het meeste onderscheid tussen mannen en vrouwen uit de wetgeving hebben gehaald. En verder was er ook nog het nodige werk aan andere wetgeving inzake gelijke behandeling m/v bij de arbeid, de sociale zekerheid en de pensioenen. Een ander langlopend dossier was de goedkeuring van het VN-Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen. Ik was voorzitter van de interdepartementale werkgroep die de regering bijstond toen de goedkeuringswet door het parlement moest worden geloodst. Dat lag aanvankelijk ook moeilijk, maar uiteindelijk is bij die goedkeuring geen enkel voorbehoud gemaakt en waren alleen de kleine christelijke partijen nog tegen. Naast al dat juridische werk deed ik overigens veel aan de algemene beleidsontwikkeling. Van 1989 tot 1998 was ik secre-

taris van de Interdepartementale Coördinatiecommissie Emancipatiebeleid (ICE). Ik schreef dus ook mee aan meer algemene kabinetsnota's en -brieven.

Toen we een afspraak maakten voor dit interview, vertelde je dat het voor mannen in jouw ogen niet lastig is om feministisch te zijn: "Je ziet dat de maatschappij oneerlijk is ingericht, de verdeling van kennis, macht en inkomen is zeer onevenwichtig, mannen als groep profiteren daar veel meer van dan vrouwen. Dat strookt niet met de idealen die vrijwel iedereen zegt te onderschrijven, dus moet daar verandering in komen." Daar zouden veel mannen aan kunnen voldoen, maar wat voor jou vanzelfsprekend is, lijkt voor andere mannen een reden om in de verdediging te gaan. Heb je een verklaring?

Eigenlijk niet. Mannen vinden het vanzelfsprekend om op te komen voor de persoonlijke belangen van hun moeders, zussen, vriendinnen, echtgenotes, dochters. Maar als het om de groepsbelangen van diezelfde vrouwen gaat, laten ze het vaak afweten. Zelf vind ik het niet moeilijk om te kijken door de ogen van mensen die dicht bij me staan, inderdaad: voor het merendeel vrouwen. Natuurlijk, er zijn soms grote verschillen in de manier waarop mannen en vrouwen dingen beleven. Ze worden op veel terreinen anders geconditioneerd, krijgen andere rol-

len toegewezen, hebben te maken met andere verwachtingspatronen: hoe je er uit dient te zien, wat je wel en wat je niet kunt doen. Maar dat is in overwegende mate cultureel bepaald en ik denk dan ook niet dat mannen en vrouwen wezenlijk anders zijn. Ik geloof dus niet dat vrouwen beter zijn dan mannen, en voor de duidelijkheid: andersom ook niet. Ik merk wel dat veel mannen die maatschappelijke ongelijkheid ervaren als een gegeven, als iets waar zij geen verantwoordelijkheid voor dragen. Onrecht als een natuurgegeven, zoals Joke dat zo treffend beschreef in haar lied *Er is een land waar vrouwen willen wonen*². Je ziet dat nog steeds: alsof bestaande verhoudingen tussen mannen en vrouwen niet te veranderen zouden zijn. Iedereen kan die problemen toch onderkennen en daarin een persoonlijke verantwoordelijkheid nemen? Omdat vrouwen als groep in veel opzichten niet lastig genoeg zijn, worden de bestaande ongelijkheden niet als een ernstig maatschappelijk probleem gezien. Rechtvaardigheid is niet het soort argument dat op de politiek-maatschappelijke markt hoog genoteerd staat. En wanneer het wel een criterium is, wordt er toch vaak alleen lippen dienst aan bewezen: rechtvaardigheidsprincipes blijken ontoereikend te zijn om te leiden tot beleidsbesluiten die emancipatie bevorderen.

Recentelijk was je secretaris en adviserend lid van de Visitatiecommissie Emancipatiebeleid (VCE). De opdracht van deze commissie was om bij alle ministeries na te gaan op welke manier emancipatiedoelen zijn geïntegreerd en vorm krijgen in huidig beleid: de zogenaamde gendermainstreaming. Welke ervaring heeft dat opgeleverd?

De eerste visitatiebezoeken in 2005 brachten aan het licht dat er nauwelijks uitvoering werd gegeven aan het in 2001 vastgelegde mainstreambeleid. In het betreffende kabinetsstandpunt

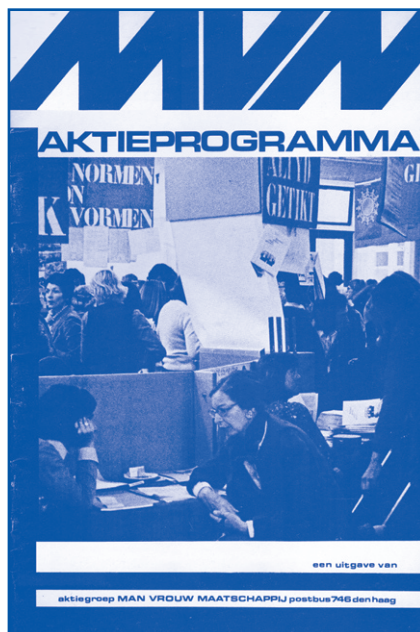
Voetnoot

2 Het lied is onlangs opnieuw gepubliceerd in *Opzij*, nr. 11, 2007 op pag. 42 van het bin nenkatern.

waren ambitieuze beleidskaders vastgelegd, maar in de praktijk werd daar geen invulling aan gegeven. Dat was een forse tegenvaller. De bedoeling was dat departementen hun eigen verantwoordelijkheid zouden nemen, zelf beleid gaan ontwikkelen en uitvoeren. Wat je in feite zag is dat er enkele grote projecten waren, die onder de centrale regie bleven van de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, bijvoorbeeld projecten over 'het glazen plafond' of 'de glazen muur'. Een principieel foute situatie: dat soort projecten hoort structureel thuis bij de vakdepartementen, in deze voorbeelden de ministeries van Economische Zaken, Sociale Zaken en Onderwijs. Als je na bijna dertig jaar emancipatiebeleid die vakdepartementen nog steeds niet samen de regie op dergelijke projecten kunt laten voeren, deugt de coördinatie niet. Maar je moet wel steeds vanuit een centraal punt impulsen blijven geven, anders komen de goede ontwikkelingen weer tot stilstand. Veel departementen voelen geen directe noodzaak om iets aan emancipatie te doen, al zijn er uitzonderingen. Bij Ontwikkelingssamenwerking weten ze al decennia dat je geen resultaten kunt behalen als je niet voortdurend vrouwen bij je projecten betreft. De Algemene Bestuursdienst, die verantwoordelijk is voor het hogere management van de rijksdienst, hoef je ook niks meer uit te leggen. Daar weten ze dat het percentage vrouwen in hogere functies drastisch omhoog moet, wil de rijksdienst voldoende kwaliteit kunnen blijven leveren. En Defensie heeft ook al lang de omslag gemaakt; meer instroom van vrouwen wordt daar niet meer als wenselijkheid, maar als noodzaak gezien. Daar wordt nu stevig beleid op gevoerd. Ergo, de beste manier om emancipatieprocessen bij de rijksoverheid te stimuleren is: duidelijk maken hoezeer die bijdragen aan de eigen belangen van de organisaties, aan hun core business.

Samen met je huidige partner Carien Evenhuis heb je de stichting emancipatie online opgericht.

In de avonduren en het weekeinde houden jullie maar liefst vijf emancipatie-websites³ bij. Emancipatie.nl is waarschijnlijk de bekendste. Waarom doen jullie dit en hoe spelen jullie dat klaar?

Je merkt aan de bezoekerscijfers (tegen de 200.000 per jaar) dat het nuttig is voor anderen en het helpt ons om zelf zicht te houden op emancipatieontwikkelingen. We houden de sites zelf bij. Carien doet overdag het nodige en verder hebben we de avonden en het weekend. Daardoor heb ik ook allerlei kennis paraat. Handig voor mijn werk bij VCE. Vergeleken met tien, vijftien jaar geleden is de aandacht in de media voor emancipatie-issues toegenomen. Kranten hebben veel meer berichten met een genderdimensie en dat kunnen we met onze sites goed laten zien. Terwijl bladen als *Lover* en *Opzij* in de jaren zeventig begonnen zijn omdat het meeste emancipatienieuws in kranten en andere media buiten beeld bleef. Toen was je al blij als je een paar keer per week iets las of zag dat met emancipatie te maken had. De website over gelijke behandeling heb ik opgezet toen ik in 2002 een jaar bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken werd gedetacheerd. Twee Europese anti-discriminatie-richtlijnen moesten worden omgezet naar Nederlandse wetgeving en ik wilde de informatie waar ik mee moest werken digitaal tot mijn

beschikking hebben. Om dat te organiseren is een website het meest adequaat, en daar ben ik in het openbaar mee doorgestaan. Maar door de drukte hebben we nu voor het bijhouden van deze site de minste tijd beschikbaar. Dat afgelopen oktober de website jokesmit.nl in de lucht gegaan, vindt zijn oorzaak in het feit dat de Joke Smit bundel⁴ niet meer verkrijgbaar is. Ik kon daar wel een nieuwe uitgever voor gaan zoeken, maar door alle artikelen uit die bundel online te zetten bereik je toch een breder en jonger publiek. En het geeft ons de mogelijkheid om informatie over Jokes persoonlijk toe te voegen.

Ten slotte zijn er nog vrouwenverdrag.nl en vrouwendag.nl. De eerste bevat allerlei relevante informatie over het VN-Vrouwenverdrag⁵: nuttig voor iedereen die de internationale context wil volgen, en voor wie de meetlat langs Nederlands beleid wil leggen. Regelmatig wordt nog beleid vastgesteld dat niet aan deze internationale maatstaf voldoet. En tegen de tijd dat acht maart in aantocht is vullen we vrouwendag.nl met alle lokale, regionale en provinciale informatie over activiteiten in het hele land.

Terugkijkend blijkt een aantal zaken minder snel te regelen, laat staan te veranderen dan in de jaren '70 werd gedacht. En dan is er nog het verschil tussen wetgeving en praktijk: waar denk jij dat de aandacht naar toe moet gaan?

Sommige dingen duren inderdaad lang, zoals het realiseren van economische zelfstandigheid. Maar er zijn ook enorme verschuivingen. Kijk bijvoorbeeld naar dominante opvattingen over moederschap: het is inmiddels

Voetnoot

³ De http-adressen van de websites zijn www.emancipatie.nl, www.gelijkebehandeling.nl, www.jokesmit.nl, www.vrouwenverdrag.nl en www.vrouwendag.nl.

⁴ Joke Smit (1984) Er is een land waar vrouwen willen wonen: teksten 1967 -1981. Amsterdam: Feministische uitgeverij Sara. Integraal online op www.jokesmit.nl.

⁵ Het VN-Vrouwenverdrag, voluit: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>.

⁶ Malou van Hintum en Jan Latten (2007), *Liefde à la carte*. Amsterdam: Archipel

zeer geaccepteerd dat moeders werken. Aan de andere kant zie je dat er meer gezinnen zonder vader ontstaan. De voorspelling van Malou van Hintum en Jan Latten⁶ is dat individualisering doorzet, ook in de keuzes die mensen voor hun persoonlijke leven maken. In plaats van het klassieke gezin ontstaan er meer op romantische liefde gebaseerde relaties. Met als gevolg echtscheidingen, gebroken gezinnen, weekeindvaders en patchworkfamilies. Als die analyse juist is - er zijn de nodige kanttekeningen bij te maken - dan wordt het nóg belangrijker dat vrouwen economisch zelf-

standig zijn. Dat betekent: meer beleid, meer aandacht, meer middelen. Dat soort ontwikkelingen gaat echt niet vanzelf. Kijk naar het arbeidsmarktbeleid. In theorie zou dat erop gericht moeten zijn dat alle volwassenen die kunnen werken ook daadwerkelijk - in een goede balans met hun zorgverantwoordelijkheden, zeg ik er maar even bij - betaalde arbeid hebben. In de praktijk komt het er al decennia op neer dat de overheid focust op het terugdringen van het volume van de uitkeringen in de sfeer van sociale zekerheid en sociale voorzieningen. Heel nuttig, maar als het de hoofd-

doelstelling wordt, krijgen uitkeringsgerechtigden in de praktijk voortdurend voorrang. In oktober 2007 kwam de Raad voor Werk en Inkomen met een advies over de positie van niet-uitkeringsgerechtigde werkzoekenden. Boodschap: aan die groep wordt in het arbeidsmarktbeleid nog nauwelijks aandacht besteed. Ben jij verbaasd dat er in die groep overwegend vrouwen zitten? ■

Brigitte Theeuwen is directeur van Enzovoort

Top 3 Leidy van der Aalst-Wolken

Emancipatie is voor mij sterk verweven met mijn eigen geschiedenis. Ik kom uit een arbeidersgezin van tien kinderen. Mijn vader vond werk via de werkverschaffing en later als grondarbeider. Mijn moeder mocht niet leren. Beiden zijn afkomstig uit een groot gezin. Ondanks de armoedige situatie thuis was met name mijn moeder degene die vond dat alle kinderen een diploma moesten halen. Andere kinderen gingen in die tijd zo snel mogelijk werken om het gezinsinkomen te vergroten. Vanuit deze ervaring formuleer ik liever de drie belangrijkste voorwaarden voor emancipatie.

1 Financiële onafhankelijkheid. Een stimulerende sociale omgeving en kennis kunnen nemen van verschillende rolmodellen is essentieel voor een emancipatieproces, zeker als het ook nog gaat om 'sociale stijging'. De materiële voorwaarden om te kunnen emanciperen moeten niet worden onderschat, maar geld alleen leidt nog niet vanzelfsprekend tot emancipatie.

2 Opleiding en kennis. De kans krijgen en aangrijpen om je talenten te ontwikkelen en daarin gestimuleerd worden in combinatie met karakterkenmerken maken het voor vrouwen mogelijk posities in te nemen, die voorheen vooral door mannen werden bezet. Ik verbaas me er over dat vrouwen massaal blijven kiezen voor deeltijdwerk. Ik kan er veel obstakels bij bedenken zoals het ontbreken van goede kinderopvang en zorg voor ouderen, maar de vraag blijft voor mij of vrouwen echt verantwoordelijkheid en macht willen.

3 Karaktereigenschappen: lef en vechtlust. De veiligheid van de vertrouwde structuur van familie en sociale omgeving loslaten, nieuwe allianties aangaan, zekerheden verliezen en niet langer aan ieders verwachtingen voldoen. Daarvoor is doorzettingsvermogen en vaak ook vechtlust nodig. Er als vrouw voor kiezen om op een gelijkwaardige wijze in een door mannen gedomineerde cultuur te

functioneren stelt hoge eisen aan het geloof in eigen kunnen en veronderstelt een sterke drive.

Emanciperen is een eenzaam avontuur en er is geen weg terug als je er aan begonnen bent. De emancipatie van vrouwen en mannen is nog lang niet voltooid. Ter relativering: er valt nog veel te doen, maar we zijn ook nog maar een eeuw bezig!

Leidy van der Aalst-Wolken is sinds 2002 deeltijdwethouder Welzijn, Sociale Zaken, Onderwijs en Cultuur in de gemeente Ubbergen, sinds 2006 uitgebreid met Financiën en Sport. Ze is in Ubbergen de eerste vrouwelijke wethouder en loco-burgemeester. Daarnaast verricht zij advieswerkzaamheden in de welzijnssector, bijvoorbeeld bij fusie- en beleidsprocessen. Voor haar wethouderschap werkte ze in de welzijnssector, onder andere als sociaal cultureel werkster, docent, staffunctionaris, adviseur en directeur. ■